

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه:	نقیب‌السادات، سیدرضا، ۱۳۴۵-
عنوان و نام پدید آور:	تحلیل محتوا روشی برای بررسی پیام‌های ارتباطی / سیدرضا نقیب‌السادات؛ زیر نظر دانشگاه علامه طباطبائی، معاونت پژوهشی تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۴۰۳.
مشخصات نشر:	۲۹۳ ص.: جدول. وزیری.
مشخصات ظاهری:	انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی؛ ۷۰۹.
فروست:	شابک: ۴-۶۱۴-۲۱۷-۹۶۴-۹۷۸-۲۷۰۰۰ تومان
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه: ص. ۲۷۹-۳۰۰.
موضوع:	تحلیل محتوا
موضوع:	Content Analysis (Communication)
موضوع:	تحلیل محتوا -- نمونه پژوهی
موضوع:	Content Analysis (Communication) -- Case Studies
موضوع:	سینما -- ایران -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع:	Motion Pictures -- Social Aspects -- Iran
شناسه افزوده:	دانشگاه علامه طباطبائی.
رده‌بندی کنگره:	P۹۳
رده بندی دیویی:	۴۰۱/۴۱
شماره کتابشناسی ملی:	۹۸۴۳۳۱۶

تحلیل محتوا

روشی برای بررسی پیام‌های ارتباطی

مؤلف:

دکتر سیدرضا نقیب‌السادات

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

تحلیل محتوا

روشی برای بررسی پیام‌های ارتباطی

مؤلف:

دکتر سیدرضا نقیب‌السادات

زیر نظر معاونت پژوهشی دانشگاه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۷-۶۱۴-۴

ویراستار و سرویراستار: دکتر نازیلا فرمانی انوشه

طراح جلد: سمیرا حاجی‌گل‌دی

مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی؛ صندوق پستی: ۱۵۸۱۵/۳۴۸۷

فروشگاه آنلاین انتشارات book.atu.ac.ir

سایت مرکز چاپ و انتشارات press.atu.ac.ir

سایت فروشگاه الکترونیکی mybooket.com/atu

آدرس فروشگاه مرکزی: تهران انتهای بلوار دهکده المپیک، دانشگاه علامه طباطبائی

روبه‌روی ساختمان مرکزی جنب باجه بانک ملی تلفن: ۴۸۳۹۲۶۵۹ همراه: ۰۹۹۰۳۴۹۹۹۸۵

چاپ اول ۱۴۰۳ شمارگان: ۱۰۰ قیمت: ۲۷۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

معرفی نویسنده

تقدیر و تشکر

پیشگفتار

بخش اول: زمینه‌هایی برای ورود به بحث روش تحلیل محتوا.....	۱
فصل اول گفتاری در باب ارتباط، پیام و انواع آن.....	۳
تحولات شیوه‌های ارتباطی.....	۳
پیام و انواع آن.....	۵
کاربردهای روش تحلیل محتوا.....	۹
فصل دوم: تحلیل محتوا چیست؟.....	۱۳
تحلیل محتوا چیست؟.....	۱۴
در روش تحلیل محتوا چه اتفاقی می‌افتد؟.....	۱۴
فصل سوم: سابقه تحلیل محتوا.....	۲۵
فصل چهارم: انواع تحلیل محتوا:.....	۲۹
تحلیل مفهومی.....	۲۹
تحلیل ارتباطی.....	۲۹
تقسیم‌بندی به گونه کمی و کیفی.....	۳۰
فصل پنجم: تکنیک‌ها در تحلیل محتوا و کاربرد آن‌ها.....	۳۹
تفاوت روش و تکنیک.....	۳۹
تعریف تکنیک:.....	۴۰
کاربست تکنیک‌ها در تحلیل محتوا.....	۴۰

تکنیک مقوله‌ای	۴۱
تکنیک ارزیابی	۴۲
تکنیک تفکیک سطوح ارزیابی:	۴۲
فصل ششم: مزایا و کاستی‌های تحلیل محتوا	۴۷
قوت‌ها یا مزایای تحلیل محتوا	۵۰
ضعف‌ها یا دشواری‌های تحلیل محتوا	۵۰
مسائل یا «مشکلات ویژه» در تحلیل محتوا	۵۱
فصل هفتم: کاربردهای انواع تحلیل محتوا	۵۳
روش‌های سنتی تحلیل محتوا	۵۳
شمارش کلیپ/برش‌های وقایع/مقاطع	۵۴
تجزیه و تحلیل قرائت و گردشی	۵۴
تعامل ارزش آگهی‌دهی و آریانس استخراج شده	۵۵
تجزیه و تحلیل ساده محتوا	۵۵
تجزیه و تحلیل پیام جاری	۵۶
تحلیل مرکب	۵۶
تجزیه و تحلیل برجستگی	۵۷
کیفیت پوشش	۵۷
تحلیل رقابتی	۵۷
چالش‌های نتایج سنتی برای تحلیل محتوا	۵۸
نقص‌های اساسی روش‌های جاری تحلیل محتوا	۵۸
نقص ۱- نبود ساختار تحلیل پایه‌ای است	۵۸
نقص ۲ - عدم ارتباط پیام‌ها برای موضوعات ارتباطات	۶۰
پویایی فراگرد ارتباط	۶۰
یک روش تجدیدنظر شده به تجزیه و تحلیل محتوا	۶۰
فصل هشتم: جایگاه روش تحلیل محتوا در بین روش‌های تحقیق	۶۳
فصل نهم: ادبیات و مقوله‌سازی	۶۷
مقوله‌ها: ویژگی‌ها و گونه‌ها	۶۷

۷۲	 مقوله‌های مختلف
۷۴	 تعیین مقوله‌ها
۷۵	 تدوین مقوله‌ها
۷۶	 جایگاه ادبیات برای مقوله‌سازی
۷۸	 کدگذاری عینی در مقابل کدگذاری ذهنی:
۸۷	فصل دهم: تحلیل محتوا مفاهیم و مضامین مختلف انعکاس یافته در رسانه‌ها
۸۸	 تحلیل مفهومی
۹۰	 تحلیل رابطه‌ای
۹۲	 تحلیل مفاهیم اجتماعی
۹۴	 تحلیل مفاهیم سیاسی
۹۵	 تحلیل مفاهیم دینی
	بخش دوم: مباحث مربوط به اجرای روش تحلیل محتوا و شیوه پیاده‌سازی آن
۱۰۱	
۱۰۳	فصل یازدهم: فرایند تحلیل محتوا
۱۰۴	 انتخاب عنوان
۱۰۵	 طراحی طرح‌نامه تحقیق به روش تحلیل محتوا
۱۰۷	 عناصر موردتوجه در تحلیل محتوا
۱۱۲	 مراحل اجرایی تحلیل محتوا
۱۱۷	 سازمان‌دهی تحلیل محتوا در قالب یک پژوهش
۱۱۷	 گام نخست: انتخاب عنوان
۱۱۸	 گام دوم: آماده‌سازی طرح تحقیق
۱۱۸	 گام سوم: آغاز نگارش گزارش گزارش تحقیق در قالب فصل‌ها
۱۱۹	 فصل‌های سطح نظری تحقیق و روش تحلیل محتوا
۱۱۹	 اول: کلیات پژوهش
۱۲۰	 دوم: تدارک نظری تحقیق (مروری بر ادبیات تحقیق)
۱۲۳	 فصل‌های سطح عملی تحقیق و روش تحلیل محتوا

بخش اول: سطح عملی	۱۲۳
ملاحظه اول: مقوله مبنای ارزیابی در تحلیل محتوا	۱۲۵
ملاحظه دوم: مقوله‌ها مبنای ارزیابی، واحدهای تحلیل بستر ارزیابی:	۱۳۰
ملاحظه سوم: نمونه در تحلیل محتوا دارای چه ویژگی‌هایی است؟	۱۳۶
ملاحظه چهارم: قواعد انتخاب مواد (اسناد و مدارک یا پیام‌ها) ارزیابی‌شده در تحلیل محتوا:	۱۴۵
بخش دوم سطح عملی	۱۷۳
فصل ۴- بررسی یافته‌ها	۱۷۳
پیوست‌ها	۱۸۵
پیوست ۱:	۱۸۵
پیوست ۲: نمونه دستورالعمل کدگذاری برای تحلیل عناصر اجتماعی فیلم‌های سینمایی ...	۱۸۷
پیوست ۳:	۱۹۵
چکیده	۱۹۷
بخش اول-الف- مقدمه)	۲۰۵
۱) طرح موضوع و تعریف آن:	۲۰۵
۲) بیان ضرورت و اهمیت موضوع:	۲۰۸
۳) تشریح فرآیند تاریخی موضوع تحقیق:	۲۰۹
بخش دوم: تدارک نظری تحقیق:	۲۱۰
بخش سوم: روش‌شناسی تحقیق	۲۱۹
روش و تکنیک تحقیق:	۲۳۷
بخش چهارم بررسی یافته‌ها:	۲۴۶
الف) توصیف یافته‌ها	۲۴۶
ب) تحلیل یافته‌ها	۲۷۵
نتیجه‌گیری	۲۷۶
پیشنهادها	۲۷۸
منابع و مأخذ پژوهش	۲۸۳

معرفی نویسنده

سیدرضا نقیب‌السادات عضو هیئت علمی گروه ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی در شهر تهران است.

وی دانش‌آموخته رشته‌های متعددی است؛ اما حوزه حرفه‌ای فعالیت وی تحقیق در ارتباطات و رسانه‌ها است، علاوه بر مقاله‌های متعددی که از وی در نشریات و فصلنامه‌های تخصصی ارتباطات منتشر شده است، در عرصه ارتباطات دارای مطالب و پژوهش‌های متعددی است و البته در حوزه مطالعات اجتماعی نیز پژوهش‌ها و مطالبی از وی منتشر شده است؛ وی همچنین مؤلف کتاب‌هایی نظیر جهانی‌سازی، ۱۰ سال آزمون ارتباطات، واژه‌نامه ارتباطات و پژوهش‌های رسانه‌ای، مقدمه‌ای بر روش تحلیل گفتمان، تحلیل محتوا پیام‌های ارتباطی، راهنمای عملی طرح‌نامه‌نویسی در روش تحلیل محتوا، راهنمای عملی آماده‌سازی طرح تحقیق در روش پیمایشی و روش‌های تحقیق در ارتباطات (جلد اول و جلد دوم) است.

به جز اثر حاضر، آثار دیگری از وی در دست انتشار است که روش‌های تحقیق در ارتباطات جلدهای سوم و چهارم، روش‌شناسی ارتباطات، روش‌های جامعه‌سنجی، اصول هنجاری تدوین خبر، تکنیک‌های تبلیغات سیاسی، ازجمله این آثار است.

Naghíbulsadat@yahoo.com

تقدیر و تشکر

نادیده گرفتن زحمات همکاران در آماده‌سازی این اثر منصفانه نیست، پس فرصت را غنیمت شمرده از همه کسانی که در تولید این اثر زحمت کشیده‌اند و نیز آنانی که هرگونه مسئولیتی در خلق این کتاب بر عهده داشته‌اند؛ قدردانی می‌کنم؛ همچنین از سرکار خانم مهتاب برگریزان که صمیمانه و مجدانه مسئولیت انتشار این اثر را بر عهده گرفته و در کوتاه‌ترین زمان ممکن آن را به انتشار رساندند و نیز از سایر همکارانشان در انتشارات محترم دانشگاه سپاسگزارم.

تقدیم

به نگاه پر مهر مادرم که در اثنای تدوین این اثر بسته شد
و به یاد و خاطره پدرم که سال‌ها سایه‌اش از سرم کم شده است.

پیشگفتار

اثر حاضر محصول بیش از دو و نیم دهه آموزش و تحقیق در حوزه ارتباطات و استفاده از روش تحلیل محتوا بوده است. مباحث مطرح شده در این اثر معطوف به شیوه اجرا و آماده‌سازی یک پژوهش به روش تحلیل محتوا است. در کنار فرایند اجرا به مباحث مرتبط با روش‌های تحقیق و مفاهیم مرتبط با آن پرداخته و بر روی روش‌شناسی تحلیل محتوا متمرکز خواهیم شد.

در کنار این مباحث در پیوست اول تمرین‌های کارگاهی برای روش تحلیل محتوا و در پیوست دوم به ارائه نمونه‌ای از دستورالعمل (پرسشنامه معکوس) کدگذاری تحلیل محتوا با تأکید بر پیام‌های مکتوب و دیداری - شنیداری و در پیوست سوم این اثر، یک نمونه از پژوهش تحلیل محتوا ارائه می‌شود.

نثر و شیوه نگارش مباحث بر اساس درس‌نامه تحلیل محتوا در چارچوب شرح درس روش تحلیل محتوا است که از طرف نگارنده برای این درس در رشته ارتباطات تدوین شده است.

یکی از مهم‌ترین انواع پژوهش در مطالعات ارتباطات جمعی، تحلیل محتواست که توصیف نظام‌مند از محتوای برخی بخش‌های وسایل ارتباط جمعی است. نگاهی به فعالیت‌های شکل‌گرفته مبتنی بر روش تحلیل محتوا، بیانگر قابلیت‌ها و کارکردهای این روش در پاسخ به سؤال‌های پژوهشگران در عرصه‌های مختلف است. تحلیل محتوا به عنوان یک روش که بر اساس تمایلات آدمی به دانستن شکل گرفته است،

هرروز به عنوان یک امکان در اختیار و دسترس ما برای تشخیص امور جاری زندگی و تصمیم‌گیری مبتنی بر آن است. هرروز بسیاری از تحلیل‌های جاری ما راهگشا در نقش‌آفرینی‌های اجتماعی مبتنی بر روش تحلیل محتوا است. ناگفته نماند که اگر از تحلیل محتوا صحبت می‌کنیم، مقصود تحلیل نظام‌مند است که البته؛ تحلیل‌های مورد تأکید شخصی به کار رفته در زندگی روزمره، در زمره آن محسوب نمی‌شود.

تحلیل محتوا روشی نظام‌مند برای درک پدیده‌های اجتماعی و کسب شناخت در خصوص واقعیت‌های اجتماعی است. تحلیل محتوا دارای نظم است و در این انتظام محقق اطلاعات را به نفع یا به ضرر خود جمع‌آوری می‌کند. تحلیل محتوا روشی است عینی، یعنی هر محقق با رعایت اصول و ملاک‌ها و معیارها و طی مراحل پژوهش به همان نتیجه‌ای می‌رسد که محقق اول با رعایت همان اصول و معیارها و طی مراحل در همان موضوع، آن نتیجه را به دست آورده است. تحلیل محتوا یک روش ارزیابی است، زیرا زمینه‌ساز تحلیل شرایط و وضعیت‌های گوناگون است. تحلیل محتوا از روش‌های اکتشافی است که ارائه‌دهنده واقعیت‌هایی است که در گذشته درک آن فراهم نبوده است. مباحث ما در دو دسته زیر قرار می‌گیرند:

الف. کلیاتی برای ورود به بحث روش تحلیل محتوا؛

ب. مباحث مربوط به روش اجرای تحقیق تحلیل محتوا و شیوه پیاده‌سازی آن.